

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

JEL Classification: F02; F20; F29; F42

Зелінська Ольга, к.е.н., доцент
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0001-9103-6460>
zelinska-olga@ukr.net

Zelinska Olga, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 Lutsk national technical university
<https://orcid.org/0000-0001-9103-6460>
zelinska-olga@ukr.net

ВІТЧИЗНЯНА ДИПЛОМАТІЯ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

В даній статті узагальнено питання значення та становлення вітчизняної дипломатії. В сучасних умовах глобалізованого світу дипломатія виступає невід'ємним елементом успіху будь якої держави. Дипломатія завжди була і залишається головним інструментом захисту державою своїх національних інтересів на міжнародній арені.

Існування та розвиток держави як суб'єкта міжнародного права та актора міжнародних відносин не може відбуватися без зовнішніх зв'язків з іншими суб'єктами. Держави вступають у різні відносини між собою за допомогою дипломатії, що говорить про її важливе значення для існування самої держави. Розвиток дипломатії супроводжувався постійним розширенням її сфери дії до такого масштабу, що сьогодні навряд чи можна відшукати сферу, яка не становить інтерес для дипломатії. Економічні зв'язки, зокрема, стали більш тісними; співробітництво держав у військовій, культурній та іншій площині стало глобальним. Через такий складний характер дипломатичної діяльності важливо усвідомлювати становлення, розвиток та сучасний стан дипломатії, причому її характер відрізняється в залежності від конкретної держави, в тому числі України.

У статті зазначено, що повноправним учасником міжнародного життя Україна стала тільки із набуттям незалежності і взяттям на себе відповідальності за виконання тих міжнародних домовленостей, які були закладені Українською РСР ще за часів Радянського Союзу. Розкрито, що сучасним зовнішньополітичним вектором України є Європейський Союз і НАТО, відповідальним за зовнішньополітичний курс країни є Президент України, а безпосереднє керівництво зовнішньополітичними діями та дипломатичною службою держави уряд здійснює через Міністерство закордонних справ.

За роки незалежності Україна набула значного досвіду у формуванні зовнішньополітичного курсу і законодавчо закріпила своє прагнення до євроінтеграції та вступу до Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Встановлено, що загальна оцінка реалізації зовнішньої політики протягом 2022 року підвищилась. Серед позитивних моментів, які прослідковуються, можна відзначити активізацію роботи інституцій, які формують і реалізують зовнішню політику за пріоритетними напрямками. Втім, залишається низьким рівень стратегічного бачення розвитку зовнішньополітичних напрямів. Зазначено, що, досліджуючи хід історії розвитку зовнішньої політики України, можна спостерігати глобальні зрушення та позитивну тенденцію щодо розвитку її зовнішньополітичних зв'язків, переорієнтацію на засади цінностей західної демократії та активну участь у світовій політиці.

Ключові слова: глобалізація, дипломатія, зовнішня політика, інтеграція, міжнародні відносини, міжнародні організації, світова політика.

DOMESTIC DIPLOMACY OF THE PERIOD OF INDEPENDENCE: ESTABLISHMENT AND PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

This article summarizes the question of the importance and development of domestic diplomacy. In the modern conditions of the globalized world, diplomacy is an integral element of the success of any state. Diplomacy has always been and remains the main tool for the state to protect its national interests in the international arena.

The existence and development of the state as a subject of international law and an actor of international relations cannot take place without external relations with other subjects. States enter into various relations with each other with the help of diplomacy, which speaks of its importance for the existence of the state itself. The development of diplomacy was accompanied by the constant growth of its scope to such a scale that today it is

hardly possible to find a field that is not of interest to diplomacy. Economic ties, in particular, have become closer; cooperation between states in the military, cultural and other spheres has become global. Due to such a complex nature of diplomatic activity, it is important to be aware of the formation, development and current state of diplomacy, and its nature differs depending on a specific state, including Ukraine.

The article states that Ukraine became a full-fledged participant in international life only after gaining independence and assuming responsibility for the implementation of those international agreements that were established by the Ukrainian SSR back in the days of the Soviet Union. It was revealed that the modern foreign policy vector of Ukraine is the European Union and NATO, the President of Ukraine is responsible for the country's foreign policy course, and the government carries out direct management of foreign policy actions and the diplomatic service of the state through the Ministry of Foreign Affairs.

During the years of independence, Ukraine gained significant experience in foreign policy formation and legislated its desire for European integration and joining the North Atlantic Treaty Organization (NATO). It was established that the overall assessment of the implementation of foreign policy increased during 2022. Among the positive moments that are being followed, it is possible to note the intensification of the work of institutions that form and implement foreign policy in priority directions. However, the level of strategic vision of the development of foreign policy directions remains low. It is noted that, when studying the history of the development of Ukraine's foreign policy, it is possible to observe global shifts and a positive trend in the development of its foreign policy relations, reorientation to the values of Western democracy and active participation in world politics.

Key words: *globalization, diplomacy, foreign policy, establishment, international relations, international organizations, world politics.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний період розвитку міжнародних відносин і світової політики створює передумови для вітчизняного динамічного процесу державотворення та формування власної зовнішньої політики. Проведення Україною власної зовнішньополітичної діяльності знаходиться в прямій залежності від співробітників дипломатичних відомств України, оскільки саме їх якісна та ефективна робота впливатиме на позитивний імідж нашої держави. Одним з важливих етапів становлення української дипломатії є кінець XX та початок XXI століття. Саме на цей період припадає формування основних векторів та засад міжнародної політики нашої держави. В подальшому розвитку міжнародних відносин та появою нових викликів відбувалися зміни в дипломатичній діяльності. Тому зважаючи на це, доцільно детальніше проаналізувати аспекти, що сприяли зародженню та становленню вітчизняної дипломатичної служби незалежної України.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. За період становлення України, як незалежної держави, з'явилося чимало наукових напрацювань із проблематики становлення та концептуальних основ зовнішньополітичного курсу України, розвитку дво- та багатосторонніх міждержавних відносин, діяльності міжнародних організацій. Питання становлення вітчизняної дипломатії привернули увагу багатьох науковців (О. Івченко, В. Головченко, Б. Корнєєнко, А. Зленко, С. Віднянський, Ю. Макар, М. Алексієвець), що присвятили цьому свої роботи.

Однак, незважаючи на значну кількість напрацювань, аналіз основних векторів зовнішньої політики української держави під час становлення її незалежності, набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційного курсу.

З огляду на це значної уваги потребує вивчення досвіду формування зовнішньої політики та дипломатичних структур, відповідальних за її формування і реалізацію, для розробки відповідної національним інтересам зовнішньої політики у сучасному динамічному та взаємопов'язаному глобалізаційному світі.

Цілі статті. Головними цілями дослідження є компаративний аналіз становлення дипломатії незалежної України та зовнішньополітичної служби, яка здійснює керівництво цією політикою, а також визначення пріоритетів подальшого розвитку.

Методологія та методи дослідження. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, узагальнення, системно-структурний аналіз, статистичний аналіз, політологічний та геополітичний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. До питань розвитку міжнародних відносин і зовнішньої політики держав постійно прикута увага наукових аналітиків, політичних діячів та журналістів. Причини такої зацікавленості лежать в площині усвідомлення того що відбувається і які пріоритети подальшого розвитку для держави є можливими. Проте зрозуміло, що в практичному плані досить важливо визначити шляхи реалізації намічених пріоритетів, з залученням дипломатичної служби. Отож, дипломатія, з допомогою своїх методів та засобів, здатна не лише реалізовувати, але й формувати зовнішньополітичні рішення.

Класичне тлумачення дипломатії міститься в Оксфордському словнику англійської мови, де дипломатія це здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, що їх використовують послы й посланники з метою забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата. Отже, дипломатія безпосередньо відноситься до сфери зовнішньої політики держави і по своїй суті є одним із головних і найбільш ефективних засобів її провадження. Крім цього, дипломатія це діяльність щодо ведення переговорів, підписання міжнародних угод, вивчення основних закономірностей та перспектив розвитку як глобальних, регіональних, так і локальних міжнародних відносин. Сучасні міжнародні обставини суттєво відрізняються від тих, які були декілька десятиліть тому.

Україна здобула свою незалежність в часи, коли світ досить радикально змінився. Здобуття нашою державою суверенітету кардинально змінило геополітичну карту світу. Так, прийняття історичного документа, а саме Акту (*Постанова Верховної Ради Української РСР Про проголошення незалежності України*) про незалежність України 24 серпня 1991 року, поставило перед Міністерством закордонних справ абсолютно нові завдання. Такі завдання пов'язані в першу чергу з світовим визнанням України як незалежної держави, розбудовою ефективної міждержавної взаємодії та утвердженням в провідних міжнародних організаціях. Також здобуття незалежності в часі збіглося з періодом закінчення «холодної війни», що ознаменувало початок так званого нового міжнародного прядку в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків. Такі умови створили базові передумови для швидкої адаптації до нових правил новітньої системи міжнародних відносин.

Повноправною учасницею міжнародного життя Україна стала тільки зі набуттям суверенності – 17 вересня 1992 року. Країна приєдналася до Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів (1978 рік) (*Віденська конвенція Про правонаступництво держав щодо договорів*), тобто взяла на себе відповідальність за виконання тих міжнародних домовленостей, які були закладені Українською РСР ще перебуваючи в складі Радянського Союзу. За перші роки незалежності Україну визнали понад 170 держав світу. Практично з усіма ними встановлені дипломатичні відносини та донині активно розвивається двостороннє співробітництво. Україна налагодила ефективну мережу власних дипломатичних і консульських відомств.

Варто зазначити, що вигідність геополітичного розташування нашої держави між Заходом та Сходом створює додаткові виклики для зовнішньої політики. З самого початку проголошення незалежності Україна взяла курс на набуття статусу позаблокової, без'ядерної держави. На першому етапі становлення незалежності України це забезпечило їй підтримку з боку світової громадськості.

2 липня 1993 р. Верховна Рада України затвердила «Основні напрями зовнішньої політики України». Цим документом визначено базові національні інтереси України і завдання її зовнішньої політики, окреслено засади, на яких реалізується зовнішньополітична діяльність нашої держави. Основною вимогою у здійсненні зовнішньої політики України є повне і ефективне забезпечення національних інтересів країни. Національні інтереси України у сфері міжнародних відносин можна класифікувати на три основні групи:

- стратегічні та геополітичні інтереси, пов'язані з забезпеченням національної безпеки України та захистом її політичної незалежності;
- економічні інтереси, пов'язані з інтегруванням економіки України у світові ринки товарів і послуг;
- регіональні, субрегіональні, локальні інтереси, пов'язані із забезпеченням різноманітних специфічних потреб внутрішнього розвитку України.

Безпосереднє керівництво зовнішньополітичними діями та дипломатичною службою держави уряд здійснює через Міністерство закордонних справ, керівникові якого дає прямі доручення і контролює їх виконання. Міністр закордонних справ, згідно зі своїми повноваженнями і функціями, здійснює повсякденну оперативну діяльність у галузі зовнішніх відносин держави без будь-яких спеціальних на кожен випадок повноважень. Міністр закордонних справ може представляти свою державу і уряд на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки ООН тощо (Дурман, 2019, с.22-29).

За роки незалежності українською владою було прийнято велику кількість законодавчих і нормативних актів, укладено багато двосторонніх та багатосторонніх договорів, наша держава стала членом багатьох провідних міжнародних організацій (*Європейський Союз: історія, сьогодення, майбутнє*). Набуття Україною повноправного членства в ЄС проголошується стратегічною метою, що закріплено в Конституції України, а отримання статусу кандидата на членство в ЄС (2022р.) стає головним зовнішньополітичним пріоритетом держави. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та події 2022-го року залишають помітні дипломатичні зміни в процесі реалізації європейських та євроатлантичних інтеграційних прагнень України.

Варто зауважити, що входження до регіональних інтеграційних угруповань і міжнародних організацій для України можливе лише на паритетній основі, із забезпеченням пріоритету національних інтересів і національної безпеки, на базі відповідальності влади перед українськими громадянами і бізнес-спільнотою щодо забезпечення їхніх інтересів як на внутрішньому, так і на європейському просторі (*Указ Президента Про стратегію економічного та соціального розвитку України*).

Дієвим механізмом втілення національних інтересів залишаються дипломатичні служби, які концентрують свої зусилля навколо регулювання відносин з великою кількістю держав, формальних та неформальних організацій тощо. Якісна та ефективна реалізація зовнішньополітичної політики забезпечує зміцнення міжнародних позицій нашої держави, тим самим посилюючи її вплив на світову політику.

Висновки, обговорення та рекомендації. Дипломатія в сучасному світі є вагомим складовим міжнародних відносин, оскільки високопрофесійна та мудро організована дипломатична служба є невід'ємним структурним елементом державної служби України, так як ефективна діяльність державного апарату ґрунтується на дотриманні та виконанні основоположних функцій і вирішенні політичних та міжнародних завдань стратегічної перспективи для України на світовій арені.

В умовах посилення глобалізаційних тенденцій, очевидно що традиційні методи ведення дипломатичної роботи зазнають значних змін, з'являються нові поняття, такі як медіа-дипломатія, фейсбук-дипломатія, що ведуть за собою зміни ролі та значення посла в тій чи іншій державі.

Новий виклик, з яким Україні доводиться мати справу, це повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України. Доцільно визнати, що будь-яка війна – це поразка дипломатії. В умовах даного виклику роль дипломатичної служби та її значення у врегулюванні конфлікту суттєво зростає. Важливим завданням дипломатії і надалі залишається висвітлення лише достовірної інформації про перебіг подій. З огляду на гібридність військових злочинів та поширення дезінформації російською стороною, українській дипломатії також доводиться відбивати дипломатичні атаки.

В результаті дослідження визначено, що формування сучасної системи забезпечення міжнародних відносин, модернізація та трансформація дипломатичної служби, і насамперед Міністерства закордонних справ України є можливою за умови

політичної волі Президента країни. Верховної ради України і звичайно уряду. Наближення засад діяльності вітчизняної дипломатії до європейських зразків, дасть можливість вирішити ряд політичних та міжнародних завдань стратегічної важливості для України на міжнародній арені.

Вивчення етапів історичного розвитку провадження зовнішньої політики українським істеблішментом, дає підстави стверджувати, що спостерігаються глобальні позитивні зміни щодо розвитку зовнішньополітичних зв'язків, налаштування нашої держави на засади західних демократичних цінностей для ефективної участі в світовій політиці.

Авторські внески

Концептуалізація: Зелінська Ольга.

Зберігання даних: Зелінська Ольга.

Формальний аналіз: Зелінська Ольга.

Придбання фінансування: Зелінська Ольга.

Розслідування: Зелінська Ольга.

Методика: Зелінська Ольга.

Адміністрація проекту: Зелінська Ольга.

Ресурси: Зелінська Ольга.

Нагляд: Зелінська Ольга.

Підтвердження: Зелінська Ольга.

Візуалізація: Зелінська Ольга.

Написання: Зелінська Ольга.

Список бібліографічного опису

1. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
2. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185.
3. Дурман О.Л. (2019) Розвиток зовнішньої політики та становлення зовнішньополітичних структур України: історичний аспект. *Держава та регіони*. № 4 (68), 22-29.
4. Європейський Союз та його роль. URL: <http://ukrstat.org/uk/nato/program.htm>.
5. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 рр. «Шляхом європейської інтеграції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/2004#Text>

References

1. Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR vid 24 serpnia 1991 roku № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
2. Videnska konventsiiia pro pravonastupnytstvo derzhav shchodo dohovoriv. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185.
3. Durman O.L. (2019) Rozvytok zovnishnoi polityky ta stanovlennia zovnishnopolitychnykh struktur ukrainy: istorychnyi aspekt. *Derzhava ta rehiony*. № 4 (68), 22-29.
4. Yevropeyskyi Soiuz ta yoho rol. URL: <http://ukrstat.org/uk/nato/program.htm>.
5. Stratehiia ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2004–2015 rr. «Shliakhom yevropeiskoi intehratsii». URL: http://www.gov.lica.com.ua/b_text.php?-type=3&id=200656&base=1.

Дата подання публікації 19.09.2022р.

DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-4-15>